

ЕКОНОМІКА ТА УПРАВЛІННЯ НАЦІОНАЛЬНИМ ГОСПОДАРСТВОМ ECONOMY AND OPERATION OF NATIONAL ECONOMY

DOI: 10.31319/2709-2879.2021iss2(3).254819pp7-13

УДК 334.75

Гончаренко О.В., доктор економічних наук, професор, професор кафедри економіки, Дніпровський державний аграрно-економічний університет, Дніпро
ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Земляна А.В., магістр, гр. МгЕК-21, Дніпровський державний аграрно-економічний університет

ORCID ID: 0000-0002-9643-8183

e-mail: azemlanaa0@gmail.com

Honcharenko Oksana, Doctor of Economic Sciences, Professor, Professor of Economics Department, Dnipro State Agrarian and Economic University

ORCID ID: 0000-0001-6410-4966

e-mail: Oksana_goncharenko@ukr.net

Zemliana Anastasia, Master's student group МгЕК-21, Dnipro State Agrarian and Economic University

ORCID ID: 0000-0002-9643-8183

e-mail: azemlanaa0@gmail.com

ОНТОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ФОРМ БІЗНЕСУ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ЕКОНОМІЦІ

ONTOLOGICAL ASPECTS OF DEVELOPMENT INNOVATIVE FORMS OF BUSINESS IN THE NATIONAL ECONOMY

Обґрунтовано імперативи глобальних трансформацій світового господарства та специфічні особливості національної економіки в контексті становлення інноваційних форм бізнесу й активізації інноваційного процесу.

Визначені еволюційні детермінанти цифрової трансформації суспільного господарства та аргументовано напрями модернізаційних перетворень економіки України. Констатовано галузеві особливості національної економіки в контексті модернізаційних змін і реалізації глобальних трендів; акцентовано на важливості дослідження інституціональних чинників економічної динаміки та регулюючих впливах інституціонального механізму в реалізації інноваційного розвитку.

Встановлено, що сучасні зміни глобальної економіки й цифрові трансформації національних господарств відбуваються з різними темпами в галузевому і секторальному сегментах, але базуються на об'єктивних процесах поглиблення й розподілу праці, поширення інтеграції і інновацій. Акцентовано, що поширенню інноваційних форм бізнесу в національній економіці не сприяють сформовані інституціональні та еволюційні обмеження.

Ключові слова: глобальні тенденції, модернізація, цифровізація, інноваційний розвиток, інноваційний бізнес, інституціональне забезпечення, послуги.

The imperatives of global transformations of the world economy and the specific features of the national economy in the context of the formation of innovative forms of business and activation of the innovation process are substantiated; The evolutionary determinants of the digital transformation of the social economy are determined and the directions of modernization transformations of the economy of Ukraine are argued; The sectoral features of the national economy in the context of

modernization changes and implementation of global trends are stated; The importance of the study of institutional factors of economic dynamics and regulatory influences of the institutional mechanism in the implementation of innovation development is focused. It has been established that modern changes in the global economy and digital transformations of national firms take place at different pace in sectoral and sectoral segments, but are based on objective processes of deepening and distribution of labor, distribution of integration and innovation. New forms of labor organization, which are mainly based on network ties and interactions, contributed to the spread of services and its innovation segment, which turned out to increase volumes of operations under outsourcing, outstaffing, freelance. The rapid growth of IT outsourcing is stated, in particular in the field of cloud computing, bots development of chatting bots, blockchain technology, use of artificial intelligence and automated training.

It is accented that the dissemination of innovative forms of business in the national economy do not contribute to the formed institutional and evolutionary restrictions. Specific evolutionary restrictions for innovative changes in the national economy began a scale of technological lag of key industries and economics as a whole, the influence of the shadow economy and formed institutional "traps" in key areas, crisis economic, social, political factors. Institutional problems are due to the inefficiency of basic institutions, which are formed by the basis for economic interactions (market, economy, competition) and the lack of effective instruments and forms of budgetary tax and monetary regulation. Theoretical and methodological provisions deepen the practical principles of institutional regulation and ensuring the innovative development of the national economy and innovative forms of business organization.

***Key words:** global trends, modernization, digitalization, innovation development, innovative business, institutional support, services.*

***JEL Classification:** E61; O31*

Постановка проблеми. Цифровий тренд світового економічного розвитку детермінував модернізацію ринку праці й форм організації бізнесу, що набула системного характеру і поступово залучає до цифрової сфери все більшу кількість традиційних галузей економіки і суб'єктів економічної діяльності національних господарств. Структурні зміни скоротили частку традиційних галузей та попит на стандартні форми зайнятості.

Загальносвітовою тенденцією стало розширення сектору послуг, який пропонує більш гнучкий формат робочого часу, тривалість робочого дня та обумовлює вищу мобільність трудових ресурсів, яка може формалізуватися на умовах строкового трудового договору. Разом з тим, в умовах національної економіки поширення нових бізнес-технологій і інноваційних форм бізнесу, таких як аутсорсинг, аутстафінг, фріланс ускладнені неврегульованістю бізнес-технологій у правому середовищі, суперечливістю формалізації даних видів економічної діяльності нормами цивільного та господарського права, практикою жорсткого фіскального адміністрування. Внаслідок відсутності дієвого практичного інструментарію та інституціональної незабезпеченості інноваційного бізнесу й креативних бізнес-технологій виникає потреба в більш поглибленому дослідженні практики його реалізації та узагальнення тенденцій їх функціонування в світі та в національній економіці.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Реалізація імперативів інноваційного розвитку обумовлює потребу у врахуванні онтологічних особливостей й теоретичних засад економічного регулювання інноваційної динаміки, з огляду на нагальну потребу реалізації завдань наздоганяючої і креативної модернізації національного господарства та досягнення позитивних зрушень на даному шляху. Обґрунтування інструментів регулювання інноваційного розвитку на різних рівнях суспільного господарства здійснювалось в наукових дослідженнях вчених різних наукових напрямів із застосуванням широкого методологічного інструментарію. Найбільш ґрунтовним доробком в напрямі обґрунтування впливу формальних норм на інноваційний розвиток суб'єктів економічної динаміки характеризується інституціонально-еволюційний напрям. В роботах О. Нестеренка, О. Мельника, Д. Норта, Дж. Ходжсона, Й. Шумпетера [3;5;9-11] досліджувався екзогенний й ендегенний вплив формальних

норм на інноваційну динаміку та можливості формування ефективних інститутів. Сучасний доробок дослідників інноваційних процесів розширився методологічним інструментарієм й обґрунтуванням елементів інституціонального впливу та проектування інноваційного розвитку [1;2;6;8]. Разом з тим, при значному теоретичному фундаменті й різноманітті методології наукових публікацій, присвячених інноваційній проблематиці, залишаються дискусійними питання практичної реалізації інструментарію регулювання інноваційної динаміки, інноваційної модернізації та підтримки сучасних форм розвитку бізнесу.

Формулювання цілей статті. Метою даної статті є узагальнення тенденцій сучасного етапу розвитку інноваційного бізнесу й креативних бізнес-технологій та обґрунтування елементів їх інституціонального забезпечення в національній економіці.

Вклад основного матеріалу дослідження. Об'єктивні процеси суспільного відтворення економічної динаміки, що обумовлені поглибленням поділу праці, поширенням виробничої кооперації й спеціалізації в умовах постіндустріальних трансформацій детермінували поширення процесових, продуктових, маркетингових й організаційних інновацій. Останні сприяли появі в господарській практиці нових форм бізнесу й умов організації праці. Наслідками четвертої промислової революції стали стрімкі зміни й темпи засвоєння передових технологій, які базуються на перевагах цифровізації, автоматизації й мережових взаємодіях: використання штучного інтелекту, маркетингу інтернет-речей, обробка значних масивів даних, поширення технології блокчейн, поява робототехніки, нових поколінь та засобів мобільного зв'язку (4,5G), 3D-друку, застосування дронів, поширення генної інженерії та нанотехнологій. Інноваційні зміни обумовили інтеграцію або зрощення технологій, продуктів і послуг, окремих галузей, елементів інфраструктури. В даному контексті ключовими індикаторами стали збільшення обсягів інноваційних форм бізнесу, в частині надання IT-послуг, аутсорсингу бізнес-процесів, консалтингу, фінансових і ділових послуг. Глобальний попит на дані категорії послуг стрімко зростає, йому сприяє організація мережових інформаційних платформ, удосконалення елементів технічного забезпечення, технологій та позитивна динаміка середньодушових доходів.

За прогнозами провідних світових аналітичних структур траєкторії економічної динаміки будуть детермінуватись інформаційним трендом, мережевими платформами й взаємодіями, хмарними обчисленнями і технологіями, які змінюватимуть форми організації праці, розширять перспективи для організації роботи у віддаленому режимі та сприятимуть залученню виконавців на умовах співпраці (підряд, кооперація, інтеграція).

Різноспрямовані тенденції розвитку глобального й національного господарства та виділення глобального інформаційного вектору розвитку потребують пошуку резервів для реалізації наздоганяючої й одночасно креативної модернізації національної економіки. Завдання інноваційної модернізації обумовлюють необхідність у збільшенні частки інноваційних товаровиробників та розширення спектру інноваційних послуг, що у свою чергу потребує формування або модернізації інституціонального середовища, яке сприятиме функціонуванню інноваційно орієнтованих суб'єктів економіки.

Експертні оцінки дають підстави переконатися в тому, що в умовах сьогодення сфера послуг в національній економіці розширюється, а за підсумками 2020 р. вона сприяла формуванню майже 58,5 % ВВП. Разом з тим, оцінка якісної структури послуг (рис.1), свідчить про те, що ключовими послугами у вітчизняних реаліях все ще залишаються оптова та роздрібна торгівля, послуги державного управління і оборони; соціальне страхування; складське обслуговування і господарство, транспортні послуги, поштові та кур'єрські доставки та послуги; операції і послуги з нерухомим майном; інформаційні послуги та телекомунікація [7, с.68]. Повільними темпами відбуваються позитивні зміни й диверсифікація експортних послуг та надання послуг з нових видів та форм діяльності, які традиційно властиві представникам малого й середнього бізнесу, що мають онтологічну властивість розвиватися вищими темпами у нових реаліях й сферах виробництва товарів та послуг.

Інноваційні перспективи економіки й поширення нових форм організації бізнесу безпосередньо пов'язані із потенціалом розширенням високотехнологічного виробництва і функціонуванням наукоємного сектору. Саме перший етап інноваційного процесу

(фундаментальні дослідження) є відповідальним за продукування новацій, які в подальшому русі за етапами процесу сприяють тому, що інноваційні суб'єкти економіки отримують можливість запропонувати високотехнологічний і конкурентоспроможний продукт.

Специфічною особливістю національного господарства стало те, що вищі показники у загальному обсязі експорту послуг забезпечують низькотехнологічні сектори (сільське і лісове господарство, добувна промисловість). Дані галузі реалізували в експортній складовій переважно сировину і товари, яким властивий низький рівень переробки [7, с.38].

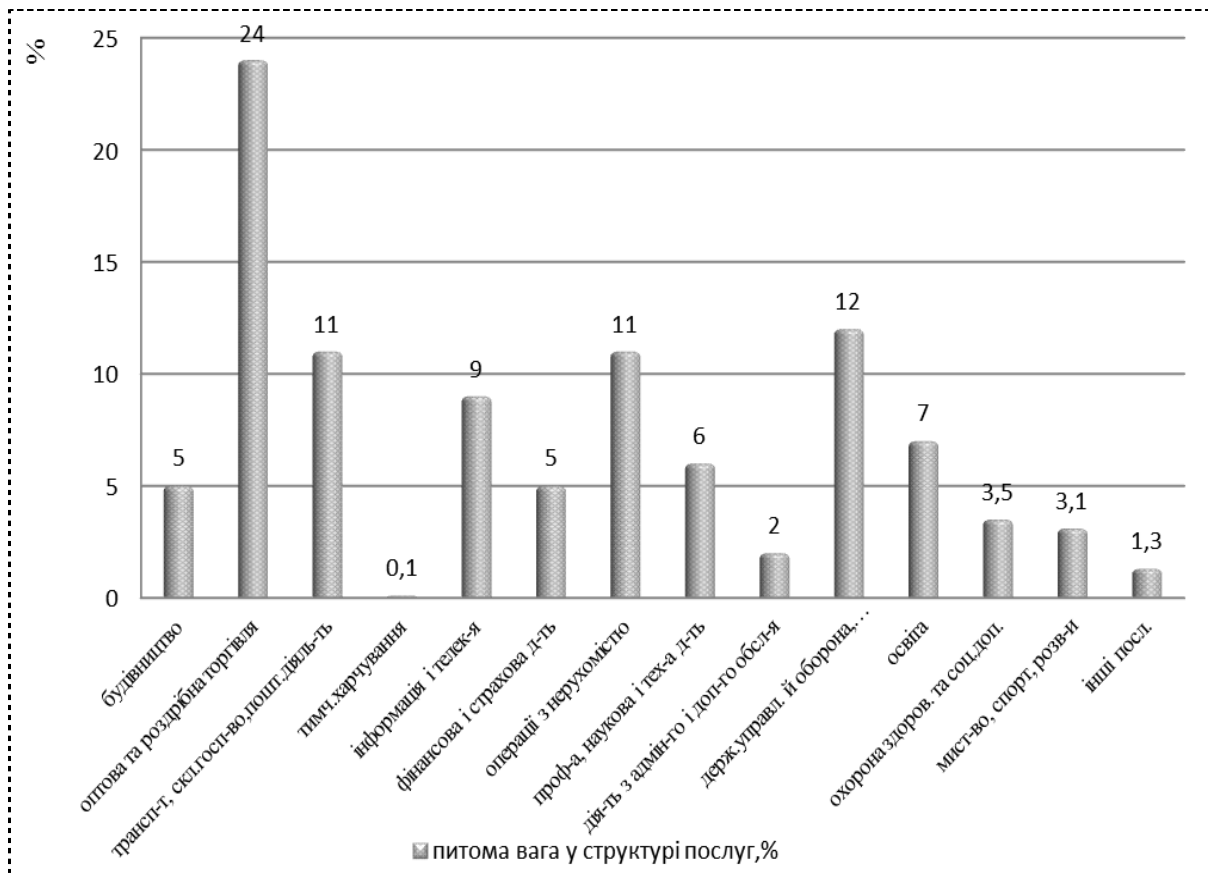

Рис. 1. Структура ВВП сфери послуг, 2020 р.

Джерело: побудовано за: [7, с. 65]

Ще одним несприятливим фактором у визначенні перспектив розвитку інноваційного бізнесу та вочевидь результатом доволі низької частки витрат на фундаментальні дослідження й розробки в Україні, є спадна динаміка обсягів експорту високотехнологічної продукції. Дану динаміку характеризує рівняння поліному четвертого ступеня, що свідчить про нестабільність, і відсутність позитивних зрушень. Як доводить подана інформація (рис. 2) з кінця 2011 р. в Україні стрімко знижувався експорт високотехнологічної продукції.

Не сприяють позитивним оцінкам перспектив інноваційної динаміки й міжнародні порівняння та рейтинги економіки щодо спроможності реалізувати інноваційний розвиток. Складові й результуючі показники більшості інноваційних рейтингів та міжнародних порівнянь підтверджують наявність таких інноваційних переваг, як людський капітал, високий рівень освіченості, якість фундаментальних знань і результатів наукових досліджень. Разом з тим, виявлених переваг для активізації інноваційного попиту і пропозиції та загалом інноваційного розвитку явно недостатньо. Перешкодами постають: слабкі або неефективні державні інститути, інституції; несприятливе інноваційне середовище для розвитку креативного бізнесу; відсутність бюджетно-податкових і грошово-кредитних стимулів. Зазначені чинники у своєму

синергетичному поєднанні протидіють реалізації інноваційного потенціалу, підвищенню інноваційної активності, формують перешкоди для дифузії й комерціалізації інновацій та їх позитивному впливу на динаміку ВВП. [1-2].

Об'єктивні зміни глобального ринку та національні реалії вказують на необхідність формування системного базису для реалізації інноваційної стратегії розвитку національного господарства, що ґрунтується на управлінських впливах й інструментах стимулювання інноваційного попиту та пропозиції, інфраструктурному забезпеченні новацій й інформаційно-комунікативній підтримці зростання.

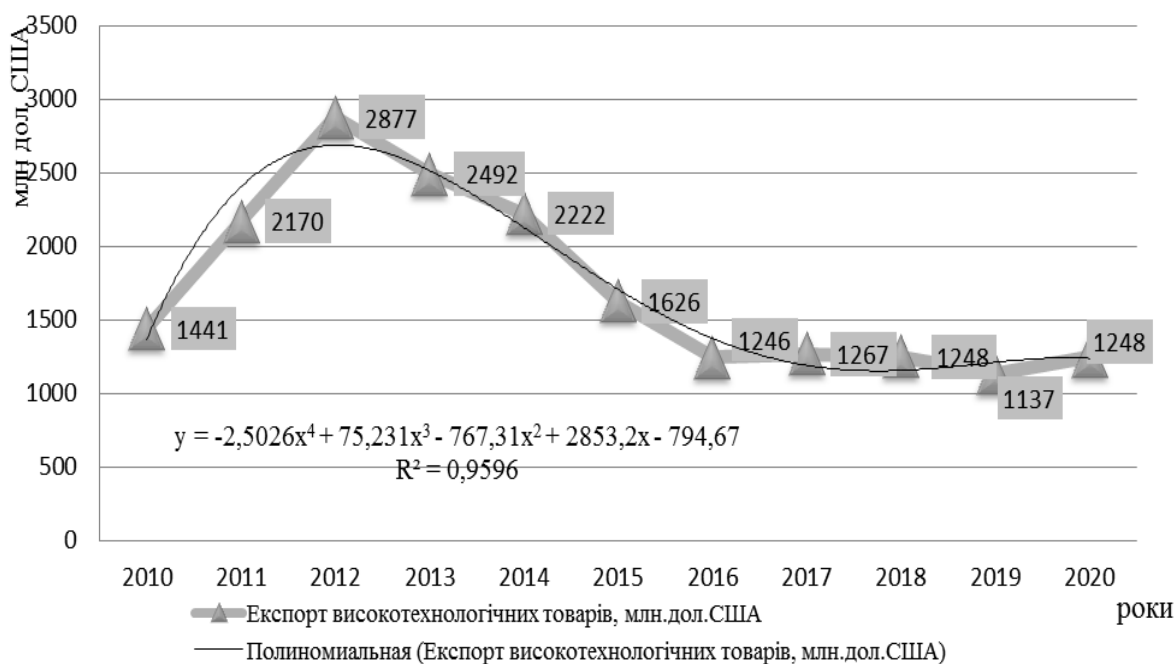

Рис. 2. Динаміка експорту високотехнологічних товарів з України, млн дол. США
 Джерело: розраховано за [4].

Активізації нових форм бізнесу не сприяють домінуючі формати й характер взаємодій між виробниками та органами влади різних рівнів; нерозвинутість інтеграції виробників товарів і послуг з метою реалізації спільного потенціалу розвитку; діюча система стимулів і мотивів, яка продукується інституціональним середовищем; законодавче забезпечення й правовий режим власності; неефективність процедур виконання або дотримання контрактних відносин; існуючі неформальні обмеження та низька інституціональна довіра [1;2]. Інституціональні проблеми не сприяють імплементації досягнень світової практики в сфері функціонування нових бізнес-технологій і стратегій, інноваційної інфраструктури, інформаційних систем й комунікації.

Висновки. Виявлення сучасних тенденцій розвитку креативних форм організації бізнесу переконує в їх детермінованості ресурсним, інноваційним потенціалом суб'єктів економіки та станом її базисних і спеціалізованих інститутів.

Глобальними трендами розвитку інноваційного бізнесу стали масштабні інформаційні бізнес-системи, транснаціональні альянси, електронна торгівля, мережеві платформи. Ідентифіковані характерні особливості й виділено тенденції реалізації сучасних форм інноваційного бізнесу, зокрема, відповідність управлінським стратегіям фірм; гарантування відповідальності за виконання послуг; можливість реалізації як на постійній, так і на довгостроковій основі співпраці (інсорсинг, аутсорсинг); орієнтованість на зростання конкуренції; диверсифікація ризиків та зростання ефективності.

В національній економіці становленню інноваційного бізнесу не сприяють інституціональні та еволюційні обмеження розвитку. Еволюційні проблеми обумовлені технологічним відставанням національного господарства, значним і тривалим впливом інституціональних пасток і тіньової сфери економіки на розвиток інноваційних сегментів, перманентними кризами, які мають економічне й соціально-політичне походження. Інституціональні проблеми викликані неефективністю базисних інститутів економіки, неврегульованістю формальних норм, відсутністю норм та дієвого інструментарію фіскального й кредитного стимулювання, наявністю інституціональних дисфункцій.

Список використаної літератури

1. Гончаренко О. В., Теслюк Ю. В. Функціонал базисних інститутів економіки в забезпеченні інноваційного розвитку агропромислового виробництва. *Ефективна економіка*. 2020. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373> (дата звернення: 10.11.2021).
2. Институциональные проблемы эффективного государства / Под ред. В.В. Дементьева, Р.М. Нуреева. Донецк: ДонНТУ, 2011. 372 с.
3. Мельник О. Г. Формування методологічних підходів у дослідженнях інновацій та інноваційного розвитку. *Актуальні проблеми економіки*. 2011. № 6 (120). С. 18–25.
4. Мироя и региональная статистика, национальные данные, карты и рейтинги. *Мировой Атлас Данных*. URL: <https://knoema.ru/atlas/ranks> (дата звернення: 01.11.2021).
5. Нестеренко А. Современное состояние и основные проблемы институционально-эволюционной теории. *Вопросы экономики*. 1997. №3. С.42–57.
6. Полтерович В.М. Институциональные ловушки и экономические реформы. *Экономика и математических методы*. 1999. т. 35, №2. С. 3–20.
7. Таран С., Яворський П. Аналіз торгівлі послугами між Україною та ЄС: кроки для збільшення експорту послуг і поглиблення секторальної інтеграції з ЄС. Центр аналітики міжнародної торгівлі Trade+, Київська школа економіки. 2021. 144 с.
8. Федулова Л. Інноваційний розвиток: еволюція поглядів та проблеми сучасного усвідомлення. *Економічна теорія*. 2013. № 2. С. 28–45.
9. Шумпетер Й. Теория экономического развития. Капитализм, социализм и демократия. М.: ЭКСМО, 2007. 864 с.
10. Denzau, A., North, D. Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*. 1994. Vol. 47, No 1. P. 3–31.
11. Hodgson G. M. The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*. 1998. Vol. 36. No 1. P. 166–192.

References

- [1] Honcharenko O., Teslyuk, Yu. (2020) Funktsional bazysnykh instytutiv ekonomiky v zabezpechenni innovatsiinoho rozvytku ahropromyslovoho vyrobnytstva [Functional of basic institutions in providing innovative development of agricultural production]. *Efektivna ekonomika*, vol. 11. Available at: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8373> (accessed 10 November 2021).
- [2] Dementiev V.V., Nureev, R.M. (2011) *Institychionalnii problemy effektivnoho gosudarstva* [Institutional problems of effective state]. Donetsk: DonNTU. [in Russian]
- [3] Melnik O. (2011) Formuvannia metodolohichnykh pidkhodiv u doslidzhenniakh innovatsii ta innovatsiinoho rozvytku [Formation of methodological approaches in innovation research and innovation]. *Aktualni problemi ekonomyky*, vol. 6, 18–25.
- [4] World and regional statistics, national data, maps, rankings. Knoema (en-US). Available at: <https://knoema.com/atlas> (accessed 01 November 2021).

- [5] Nesterenko A. (1997) Sovremennoe sostoyanie i osnovnye problemy institucional'no-evolyucionnoy teorii [Current state and main problems of institutional and evolutionary theory]. *Voprosi ekonomyki*, vol. 3, pp.42–57.
- [6] Polterovitch V. (1999) Institucional'nye lovushki i ehkonomicheskie reformy [Institutional traps and economic reforms]. *Ekonomika i matematicheskii metody*, vol.2, pp.3–20.
- [7] Taran S., Yavors'kyu P. (2021) *Analiz torhivli posluhamy mizh Ukrayinoyu ta YES: kroky dlya zbil'shennya eksportu posluh i pohlyblennya sektoral'noyi intehratsiyi z YES* [Analysis of trade in services between Ukraine and the EU: steps to increase exports of services and deepen sectoral integration with the EU]. Tsentr analytyky mizhnarodnoyi torhivli Trade+, Kyivska shkola ekonomiky. [in Ukrainian]
- [8] Fedulova L. (2013) Innovatsiinyi rozvytok: evoliutsiia pohliadiv ta problemy suchasnoho usvidomlennia [Innovative development: the evolution of attitudes and awareness of the problems of modern]. *Ekonomichna teoria*, vol. 2, pp.28–45.
- [9] Schumpeter J. (2007) *Teoriya Ekonomicheskogo Razvitiya. Kapitalizm, Sotsializm i Demokratiya* [The Theory of Economic Development, Capitalism, Socialism, and Democracy]. Moscow: Eksmo. [in Russian]
- [10] Denzau A., North, D. (1994) Shared Mental Models: Ideologies and Institutions? *Kyklos*, vol. 47, no 1, pp. 3–31.
- [11] Hodgson, G.M. (1998) The Approach of Institutional Economics. *Journal of Economic Literature*, vol. 36, no 1, pp. 166–192.